

چارچوب مفهومی هویت اسلامی - ایرانی و ملاحظات عملی تعمیق آن در نظام دانشگاهی

مهدی سبحانی نژاد^۱؛ زهرا امیری^۲

چکیده

هدف: هدف این مقاله، بررسی چارچوب مفهومی ابعاد و مؤلفه‌های هویت اسلامی - ایرانی و ملاحظات عملی گسترش و تعمیق آن را در نظام دانشگاهی بوده است. **روش:** روش پژوهش، تلفیقی از توصیفی - تحلیلی (تحلیل اسنادی) و تحلیل محتوای کیفی بوده و از ابزار مصاحبه نیمه رهکردی، برای گردآوری اطلاعات استفاده شده است. **یافته‌ها:** الف) ابعاد شاخص هویت اسلامی - ایرانی شامل پنج بُعد دینی، اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی و سیاسی است که در هر یک از ابعاد، ضمن مراجعه به آموزه‌های فرهنگ ایرانی به همراه مبانی اسلامی، کلیاتی از مؤلفه‌های تشکیل دهنده آن ابعاد، در جداول مستقل، احصا و تدوین شده است. ب) مؤلفه‌های هویت اسلامی - ایرانی در فرایند تطبیق علمی آموزه‌های فرهنگ ایرانی با مبانی اسلامی، حاصل می‌شود. ج) تحقق هویت اسلامی - ایرانی، مستلزم درونی‌سازی و تعمیق جامع ابعاد پنج‌گانه هویت اسلامی ایرانی در سه سطح شناختی، عاطفی و رفتاری در فرد است. د) عمده‌ترین ملاحظات عملی گسترش و تعمیق هویت اسلامی - ایرانی در نظام دانشگاهی، در هشت محور مدیریت، استاد، تدریس، ارزشیابی، محتوا، قوانین و مقررات، دانشجو و ساختار فیزیکی دانشگاه کرد یافت. **نتیجه‌گیری:** با عنایت به ابعاد شاخص هویت اسلامی - ایرانی و مؤلفه‌های تشکیل دهنده ابعاد، می‌توان طی فرایند تطبیق علمی آموزه‌های فرهنگ ایرانی با مبانی اسلامی، مؤلفه‌های هویت اسلامی - ایرانی را حاصل کرد. راهکار نظام دانشگاهی برای تحقق هویت اسلامی - ایرانی، درونی‌سازی و تعمیق جامع (شناختی، عاطفی و رفتاری) ابعاد پنج‌گانه هویت اسلامی - ایرانی و مراعات ملاحظات عملی ذکر شده در محورهای هشت‌گانه است.

واژگان کلیدی: هویت، تحقق هویت، هویت اسلامی - ایرانی، دانشجوی دانشگاه .

♦ دریافت مقاله: ۹۱/۱۱/۲۶؛ تصویب نهایی: ۹۲/۰۴/۰۹

۱. دکترای برنامه‌ریزی درسی؛ دانشیار دانشگاه شاهد (نویسنده مسئول) / آدرس: تهران، ابتدای آزادراه خلیج فارس، دانشگاه شاهد، دانشکده علوم انسانی / نامبر: ۰۲۱۵۱۲۱۲۴۰۰ / Email: sobhaninejad@shahed.ac.ir

۲. کارشناس ارشد برنامه‌ریزی درسی (علوم تربیتی) دانشگاه شاهد

الف) مقدمه

انسانها همواره سعی در شناخت هویت خود دارند. تعاریف صاحب‌نظران از هویت بر دو محور «خود» (ابوالحسنی، ۱۳۸۷: ۳) و «تمایز از دیگران» (صادق‌زاده و منادی، ۱۳۸۷: ۱۲۶) تمرکز دارند. فرایند تلاش انسان برای شناخت هویت خود، که هویت‌یابی نام دارد، به صورت فردی و جمعی متجلی شده و علومی همچون روان‌شناسی و جامعه‌شناسی در مورد آن تحقیق می‌کنند. روان‌شناسی، هویت‌یابی فردی را مطالعه و آن را مترادف با شخصیت (زهیری، ۱۳۸۹: ۳۹) و خود (سیاسی، ۱۳۸۸: ۱۷۴) می‌داند؛ در حالی که جامعه‌شناسی، آن را با تأکید بر تعامل افراد با جامعه (علیزاده و طرفداری، ۱۳۸۹: ۱۸۴) تعریف می‌کند.

به طور کلی، بررسی پیشینه تحقیقاتی پژوهش حاضر نشان داد که مفهوم هویت را در پژوهش‌های قبلی، می‌توان در چند دسته تقسیم کرد: برخی افراد، هویت را شامل دو بُعد فردی و جمعی (ابوالحسنی، ۱۳۸۷: ۱۳-۱۲) و بُعد جمعی را شامل انواع مختلف، به ویژه هویت ملی می‌دانند (صادق‌زاده و منادی، ۱۳۸۷: ۱۲۸؛ لقمان‌نیا و خامسان، ۱۳۸۹: ۱۴۸، ۱۵۱، ۱۶۰؛ اشرفی، ۱۳۸۷: ۱۰۷؛ کوشکی، ۱۳۸۷: ۶). برخی محققان دیگر، ضمن اذعان به ماهیت دسته‌بندی مذکور، به جای اصطلاح «هویت جمعی»، از «هویت اجتماعی» استفاده می‌کنند (کیاکجوری، ۱۳۸۶: ۹۸؛ علیزاده اقدم و همکاران، ۱۳۸۹: ۱۸۳). برخی محققان، هویت ایرانی را زیرمجموعه و جزئی از هویت ملی در نظر گرفته‌اند (هرسیج و تویسرکانی، ۱۳۸۹: ۱۵۳). برخی تحقیقات دیگر، بر «هویت سیاسی» یا «هویت دینی» و مانند آن تأکید دارند که به نظر می‌رسد منظورشان تمرکز بر بُعد سیاسی یا دینی هویت ملی است (صدیق سروسنتانی و قادری، ۱۳۸۸: ۴۲؛ اشرف، ۱۳۸۵). تحقیقاتی نیز وجود دارند که تنها، تمرکز خاصی بر مفهوم هویت ملی دارند. این پژوهشها نیز تفاوت‌هایی از جهت نحوه به کار بردن مفاهیم و کلمات دارند. هویت ملی، هویت ملی ایرانی، هویت ایرانی و حتی ایرانی - اسلامی، اصطلاحاتی‌اند که برای مفهوم هویت ملی به کار رفته‌اند؛ اصطلاحات ایرانی - اسلامی (شمشیری و نوشادی، ۱۳۸۶: ۵۲)، ایرانی (اشرفی، ۱۳۸۷: ۱۰۷؛ هرسیج و تویسرکانی، ۱۳۸۹: ۱۵۹)، ملی ایرانی (کیاکجوری، ۱۳۸۶: ۹۸) و ملی - اسلامی (رادفر، ۱۳۸۸: ۴۷)، از جمله این مواردند. ماهیت اصلی همه این تحقیقات، در بر دارنده مفاهیم و مضامینی است که بر «هویت ملی» دلالت دارند. پژوهشهایی نیز وجود دارند که از اصطلاح «هویت ایرانی» استفاده کرده‌اند و این گونه به نظر می‌رسد که مضمون این اصطلاح در آن تحقیقات، هویتی است که بر پایه ایرانیت (ایران باستان) قرار دارد و منبعث از

چارچوب مفهومی هویت اسلامی- ایرانی و ملاحظات عملی تعمیق آن در نظام دانشگاهی ♦ ۴۱۵

آموزه‌های آن است (خطیبی، ۱۳۸۵). پژوهش صنیع /جلال (۱۳۸۴) را می‌توان نزدیک‌ترین پژوهش به سه سؤال اول تحقیق حاضر دانست که با تبیین هویت ایرانی- انسانی و دیدگاه‌های امام خمینی(ره) در این زمینه، به طور تلویحی به هویت اسلامی- ایرانی اشاره داشته است.

هر یک از پژوهش‌های ذکرشده، رویکرد متفاوتی به مفهوم هویت دارند؛ اما در مجموع، رویکرد اغلب تحلیل‌های مربوط به هویت را می‌توان جوهرگرایی، ساخت‌گرایی و گفتمانی دانست (زهیری، ۱۳۸۹: ۶۴-۶۲). رویکرد پژوهش حاضر به مفهوم هویت، ساخت‌گرایی و مبتنی بر کنش متقابل اجتماعی است؛ یعنی همان گونه که ساخت‌گرایان اجتماعی بر این باورند که هویت، ساخته و پرداخته شرایط اجتماعی انسانهاست، پژوهش حاضر نیز معتقد است دانشجویان، در تعامل با جامعه دانشگاهی، خویشان خود را می‌شناسند و اگر آن را برای رسیدن به رشد و پیشرفت، کافی ندانستند، برای کامل کردن وجود خود، هویت جدیدی برای خود می‌سازند. گفتمانی است که نظام‌های دانشگاهی، از مهم‌ترین بستری‌اند که زمینه لازم، برای تکوین و تثبیت هویت دانشجویان را مهیا می‌سازند. نظام آموزش عالی هر جامعه‌ای، هنجارهای گوناگونی را به دانشجویان منتقل ساخته (خدابنده، ۱۳۹۰: ۱۶)، زمینه تحولات شخصیتی آنها را فراهم می‌کند. پژوهش حاضر با تمرکز بر دانشجویان، درصدد است تا ملاحظات عملی تعمیق هویت اسلامی- ایرانی را در دانشجویان، مورد بررسی قرار دهد. از این رو، ابتدا ماهیت هویت اسلامی- ایرانی و ابعاد آن را مورد بررسی قرار داده تا حصول ملاحظات عملی گسترش و تعمیق آن ممکن شود. لذا این پژوهش در نظر دارد به سؤالی ذیل پاسخ دهد:

۱. هویت اسلامی- ایرانی چیست و ابعاد آن کدامند؟
۲. مبانی اسلامی و نتایج پژوهش‌های گذشته در خصوص ابعاد مختلف مؤثر(دینی، اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی و سیاسی) در ایجاد هویت اسلامی- ایرانی، حاوی چه نکاتی است؟
۳. ملاحظات عملی گسترش و تعمیق هویت اسلامی- ایرانی در نظام دانشگاهی کدامند؟

ب) روش‌شناسی پژوهش

روش پژوهش حاضر، در بررسی سؤالهای اول و دوم، توصیفی-تحلیلی (از نوع تحلیل اسنادی) و جامعه پژوهش در سؤالهای مذکور، کلیه اسناد، مدارک و منابع مرتبط با موضوع بوده است. گروههای مرتبط با موضوع، به شیوه نمونه‌گیری از گروههای مورد انتخاب شده و نمونه، به صورت هدفمند، با شیوه نمونه‌گیری موردی^۲ بر اساس رسیدن به اشباع یافته‌ها، انتخاب و مورد بررسی قرار گرفته‌اند که شامل ۲۱ مقاله و ۱۱ کتاب بوده است. در این دو سؤال، از فرم پیش‌بردار، به منظور گردآوری نتایج مطالعات انجام شده در مستندات مرتبط، استفاده و از آنجا که داده‌های به دست آمده کیفی بوده است، به شیوه کیفی نیز تحلیل و جمع‌بندی شده‌اند. اطلاعات پژوهشی سؤال سوم نیز به شرح ذیل است: جامعه آماری سؤال سوم پژوهش، شامل کلیه دانشجویان بوده است. با توجه به منطق پژوهشهای کیفی، روش نمونه‌گیری هدفمند و تعداد آن از قبل نامشخص بوده است؛ چرا که در پژوهشهای کیفی از ابتدا نمی‌توان حجم نمونه را تخمین زد. ملاک تعیین حجم نمونه، اشباع داده‌ها بوده است. در این پژوهش، پس از بررسی نظرات ۱۵ نفر، داده‌ها به حد اشباع رسیدند و عمل‌گزینش دیگر ادامه نیافت.

۱. ابزار گردآوری داده‌ها

برای گردآوری اطلاعات، از مصاحبه نیمه سازمان‌یافته استفاده شده است. استفاده از فن مصاحبه، بدین صورت بوده است که پژوهشگر، مصاحبه‌ها را ابتدا با سؤالهای توصیفی^{۳، ۴} شروع کرده، سپس سؤالهای باز^۵ را از شرکت‌کنندگان در پژوهش (افراد نمونه) می‌پرسید. چنانچه پاسخگو، پاسخ مناسبی که هدف پژوهش را پوشش دهد، ارائه نمی‌داد یا منظور سؤال

1. *Sampling Groups of Cases*

2. *Case Sampling*

3. *Descriptive*

۴. ادیب و همکاران (۱۳۹۰: ۳۹)، سؤالهای توصیفی را مناسب شروع برقراری ارتباط می‌دانند؛ از قبیل صحبت در مورد رشته

تحصیلی، شغل، آب و هوا و امثال آن.

۵. منظور پژوهش از سؤالات باز، سؤالاتی‌اند که پاسخگو آزادانه، احساسات، افکار و تجربیات خود را ابراز می‌دارد. (ادیب و

همکاران، ۱۳۹۰: ۴۰)

چارچوب مفهومی هویت اسلامی- ایرانی و ملاحظات عملی تعمیق آن در نظام دانشگاهی ♦ ۴۱۷

را متوجه نمی‌شد، پژوهشگر از سؤالهای با «ذکر مثال یا ایفاگر نقش» (ادب و همکاران، ۱۳۹۰: ۴۰) استفاده می‌کرد تا پاسخگو، احساس عدم توانایی نکند و بتواند به مصاحبه، با اعتماد به توانایی خود در ارائه پاسخها، ادامه دهد. به عبارت دیگر؛ سؤالهای مطرح شده در فرایند پژوهش، نه کاملاً باز و نه کاملاً بسته بوده‌اند. محور اصلی، سؤالهای نسبتاً باز بوده ولی محقق، سؤالها را با همان نظم و ترتیب و مطابق همان جمله‌بندی‌هایی که یادداشت کرده، مورد بررسی قرار نداده است. کلیه مصاحبه‌ها ضبط شده و در پایان، مطالب ضبط شده، دقیقاً پیاده شد.

۲. شیوه تحلیل اطلاعات (داده‌ها)

در پژوهش حاضر، تجزیه و تحلیل یافته‌ها با استفاده از تحلیل محتوای کیفی و کدگذاری باز، گزینشی و محوری انجام شده است. کدگذاری‌ها بر مبنای فهم محقق بوده، پاسخهای مصاحبه‌شوندگان، به دو صورت جمله‌ای و پاراگرافی، مورد تحلیل قرار گرفته‌اند. در مقاله حاضر، به دلیل رعایت اختصار، از ذکر کدهای باز، خودداری شده و تنها کدهای گزینشی و محوری ارائه شده‌اند.

۳. قابلیت اعتبار و قابلیت اطمینان ابزار پژوهش

در این پژوهش برای دستیابی به اعتبار سؤالات مصاحبه، از نظرات استادان صاحب‌نظر و برای حصول اطمینان از قابلیت اعتمادپذیری داده‌های پژوهش، از فنون بازنگری ناظران، انجام دقیق مصاحبه‌ها توسط خود پژوهشگر و کنترل اعضا، استفاده شد. دقت و امانتداری پژوهشگر نیز به قابلیت اعتماد افزوده است.

ج) یافته‌های پژوهش

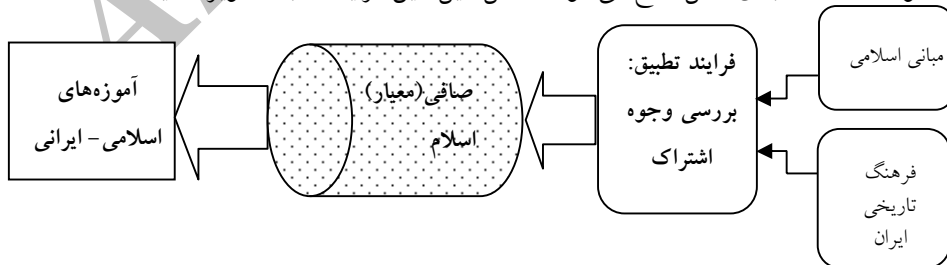
۱. هویت اسلامی- ایرانی چیست و ابعاد آن کدامند؟

تاریخ گویای آن است که پس از سیطره غرب در ایران، برخی افراد، مجذوب فرهنگ غرب شدند و با درونی ساختن آموزه‌های آن، درصدد تغییر هویت خود برآمدند. بخش دیگری از ایرانیان، در مواجهه با تمدن غرب، واکنشی پویا و فعال داشتند. آنها به جای غربی

شدن، اسلام را معیار قرار داده، در برابر فرهنگ کشورهای دیگر و دستاوردهای جدید آنها، اقتباسی آگاهانه (زهیری، ۱۳۸۹: ۱۴۷) داشته، بخشهای مثبت و سازگار با اسلام را پذیرفتند و از بخشهای ناسازگار با آن، چشم پوشیدند؛ افرادی همچون: علامه طباطبایی و امام خمینی (ره) چنین موضعی داشتند (صنیع اجلال، ۱۳۸۴: ۸۹). باور این افراد بر این بود که آموزه‌های اسلامی- ایرانی اگر به طور کامل و در تمام ابعاد توسط افراد درونی شده و مبنای عمل قرار گیرد، کارآمدی لازم را برای حرکت پرشتاب در مسیر رشد و تکامل دارد و از این رو، با اندیشه هویت‌سازی اسلامی- ایرانی، زمینه‌ساز انقلاب اسلامی شده، درصدد ایجاد نظامی مبتنی بر آموزه‌های اسلام و ایران برآمدند.

با توجه به آنچه ذکر شد، هویت اسلامی- ایرانی را می‌توان چنین تبیین کرد: هویت اسلامی- ایرانی، برابندی است که از شناخت آموزه‌های اسلامی- ایرانی، درونی کردن آنها و نیز پایبندی عملی به آموزه‌های مذکور، برای افراد حاصل می‌شود. این آموزه‌ها در فرایند تطبیق علمی (میرزامحمدی، ۱۳۸۷) فرهنگ گذشته ایران با مبانی اسلامی و با معیار قرار دادن اسلام (صنیع اجلال، ۱۳۸۴: ۹۴-۹۳) در این فرایند، به دست می‌آید.

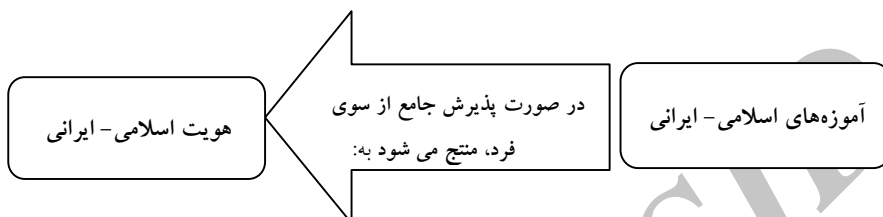
پژوهش حاضر، فرایند تطبیق را بررسی و جوه مشترک و مختلف آموزه‌های برگرفته از اسلام و فرهنگ تاریخی ایران می‌داند. در این فرایند، چنانچه در وجهی از امور، میان آموزه‌های اسلام و فرهنگ ایران اختلافی باشد، معیار تعدیل آن امر، اسلام در نظر گرفته شده است. با توجه به این صافی، آموزه‌های اسلامی- ایرانی، حاصل شده و این آموزه‌های مشترک و تعدیل‌شده، به عنوان مبنایی که نقش مؤثر هویت‌سازی اسلامی- ایرانی را برای دانشجویان خواهد داشت، مبنای عمل واقع می‌شوند. شکل ذیل، این فرایند را به تصویر کشیده است.

شکل ۱: شکل نشان‌دهنده فرایند تطبیق مبانی اسلامی، فرهنگ تاریخی ایران با معیار اسلام

چارچوب مفهومی هویت اسلامی- ایرانی و ملاحظات عملی تعمیق آن در نظام دانشگاهی ♦ ۴۱۹

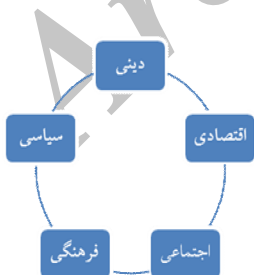
همان گونه که شکل ۱ نشان می‌دهد، آموزه‌های اسلامی- ایرانی از فرایند تطبیق آموزه‌های فرهنگ تاریخی ایران با مبانی اسلامی حاصل می‌شوند. چنانچه این آموزه‌ها توسط دانشجویان، مورد پذیرش جامع قرار گیرند، هویت اسلامی- ایرانی در وجود آنها تجلی می‌یابد. (شکل ۲)

شکل ۲: شکل نشان‌دهنده نقش آموزه‌های اسلامی- ایرانی در ایجاد هویت اسلامی- ایرانی

آموزه‌های مذکور، برای سطوح، لایه‌ها و به عبارتی؛ ابعاد گوناگون زندگی آدمی، رهنمودهای مختلفی دارد. توجه به گستره آموزه‌های اسلامی- ایرانی در تحت پوشش قرار دادن ابعاد گوناگون زندگی دانشجویان، حکایت از ابعاد مختلف آموزه‌های اسلامی- ایرانی دارد که از زاویه نگاه این پژوهش، پنج بُعد دینی، اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی و سیاسی می‌باشند. چنانچه دانشجویان، آموزه‌های مرتبط با هر یک از ابعاد مذکور را در سه سطح شناختی، عاطفی و رفتاری بپذیرند، در آن بُعد، هویت‌یافته اسلامی- ایرانی می‌شوند؛ یعنی ابعاد هویت اسلامی- ایرانی، تجلی ابعاد آموزه‌های اسلامی- ایرانی در وجود دانشجو و منوط به پذیرش جامع آن است.

ابعاد هویت اسلامی- ایرانی

ابعاد آموزه‌های اسلامی- ایرانی

شکل ۳: شکل نشان‌دهنده نقش ابعاد آموزه‌های اسلامی- ایرانی در تجلی ابعاد هویت اسلامی- ایرانی

در نظر گرفتن ابعاد دینی، اجتماعی، فرهنگی و سیاسی، برای مفهوم هویت اسلامی- ایرانی، در راستای نظر محققان قبلی همچون: ابوالحسنی (۱۳۸۷)، اکبری و عزیزی (۱۳۸۶)، شمشیری و نوشادی (۱۳۸۶) و صنیع اجلال (۱۳۸۴) است. بُعد اقتصادی نیز به دلیل اهمیت مسائل اقتصادی در زندگی انسانها، به مجموعه ابعاد مذکور اضافه شده است.

۲. مبانی اسلامی و نتایج پژوهشهای گذشته در خصوص ابعاد مختلف مؤثر (دینی، اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی و سیاسی) در ایجاد هویت اسلامی- ایرانی، حاوی چه نکاتی است؟

پژوهش در بررسی مؤلفه‌های ابعاد در نظر گرفته شده برای هویت اسلامی- ایرانی، با بررسی مبانی اسلامی و نتایج پژوهشهای مرتبط با هویت ملی (با لحاظ داشتن مفهوم هویت ملی به عنوان پراگماتیک درونی‌شده فرهنگ ایران)، مثالهایی از مؤلفه‌ها و گویه‌های هویت اسلامی- ایرانی را استخراج کرده، در قالب جداول، به تصویر کشیده و به جهت رعایت اختصار و گستردگی دامنه موضوع، به ذکر کلیات اکتفا کرده است.

یک) بُعد دینی هویت اسلامی- ایرانی

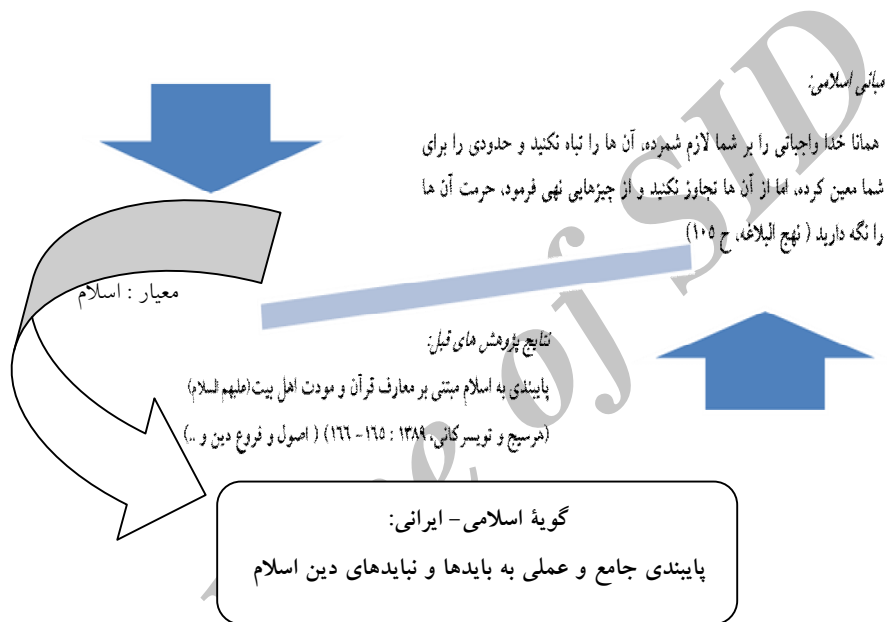
محققان، اعتقاد و تمایل به مناسک مذهبی و پایبندی و وفاداری (اکبری و عزیزی، ۱۳۸۶: ۲۸۹) به آن را بارزترین توصیف از بُعد دینی دانسته‌اند. مثالهایی از این امر، در جدول ۱ نشان داده شده‌اند که در فرایند تطبیق علمی و با معیار اسلام حاصل شده‌اند مبانی اسلامی و نتایج پژوهشهای قبل، داده‌های خام این فرایند محسوب می‌شوند که برای نمونه، چگونگی حصول یک مورد، در شکل ۴ به تصویر کشیده شده است.

جدول ۱: مثالهایی از مبانی اسلامی و نتایج پژوهشهای گذشته مرتبط با بُعد دینی هویت‌ساز اسلامی- ایرانی

<p>همانا خدا واجباتی را بر شما لازم شمرده، آنها را تباه نکنید و حدودی را برای شما معین کرده، اما از آنها تجاوز نکنید. (نهی البلاغه، ح ۱۰۵)</p> <p>براستی که نگهدارندگان دین خدا، کسانی‌اند که دین را بر پای می‌دارند و یاری می‌کنند. (آمدی، بی‌تا، ج ۱، ف ۱۵، ح ۵۳: ۳۰۴-۳۰۳)</p> <p>آگاه باش! آن که نادان به احکام است نباید از آموختن و یادگرفتن شرم کند. (همان، ج ۶، ح ۳۵: ۱۶۶)</p>	<p>مبانی اسلامی</p>
<p>دین باوری. (رجایی، ۱۳۸۲: ۱۰۹؛ به نقل از: هرسیچ و تویسرکانی، ۱۳۸۹: ۱۶۵)</p> <p>پایبندی به اسلام مبتنی بر معارف قرآن و مودت اهل بیت (ع). (همان: ۱۶۶-۱۶۵)</p> <p>تلاش برای فراگیری جوانب گوناگون مذهب. (آخوندی، ۱۳۸۷: ۱۷۷)</p>	<p>پژوهشهای قبل</p>
<p>تلاش برای یادگیری جوانب مختلف دین اسلام. (جوانب اعتقادی، احکام و اخلاق)</p> <p>باور درونی به دین اسلام.</p> <p>پایبندی جامع و عملی به بایدها و نبایدهای دین اسلام.</p>	<p>گویه‌های اسلامی- ایرانی</p>

۴۲۱ ◊ چارچوب مفهومی هویت اسلامی- ایرانی و ملاحظات عملی تعمیق آن در نظام دانشگاهی

همان گونه که شکل ۴ نشان می‌دهد، پس از عرضه یافته‌های حاصل از مبانی اسلامی و پژوهش‌های قبل به محور فرایند تطبیق علمی، محقق با در نظر داشتن معیار اسلام (که در اینجا همان فحوای مبانی اسلامی بیان شده است)، گویه اسلامی- ایرانی را که «پایبندی جامع و عملی به بایدها و نبایدهای دین اسلام» می‌باشد، استنباط و استخراج کرده است.

شکل ۴: شکل نشان دهنده نحوه استخراج یک گویه ی اسلامی- ایرانی از فرایند تطبیق فرهنگ ایرانی با فرهنگ اسلامی

دو) بُعد اقتصادی هویت اسلامی- ایرانی

این بُعد، به بررسی اقتصاد از دیدگاه آموزه‌های اسلامی- ایرانی می‌پردازد و شامل مفاهیمی چون: اخلاق اقتصادی، اصول و بایدها و نبایدها، تلاش در جهت رشد اقتصادی و ... است. مثالی از این امر، در جدول ۲ نشان داده شده‌اند.

جدول ۲: مثالهایی از مبانی اسلامی و نتایج پژوهشهای گذشته مرتبط با بعد اقتصادی هویت‌ساز اسلامی - ایرانی

<p>هرکس بخواهد تجارت کند، باید احکام دین خود را بیاموزد، تا حلال را از حرام بازشناسد. (محمدی ری‌شهری، ۱۳۸۳، ح ۹۴۵: ۹۱)</p> <p>ای جماعت بازرگان! پیرامون ربا نگردید، چیزی از حق مردم فرو نگذارید. (همان، ح ۹۴۴: ۹۱)</p>	<p>مبانی اسلامی</p>
<p>دانشتن مفاهیم اولیه اقتصادی (سرمایه، تولید، صرفه‌جویی، پس‌انداز و ...) (رهنما، ۱۳۸۶: ۱۹۳)</p> <p>تلاش و جدیت در مسیر رشد و توسعه اقتصادی کشور. (رهنما، ۱۳۸۶)</p>	<p>پژوهشهای قبل</p>
<p>پایبندی جامع و عملی به اخلاق اقتصادی جامعه اسلامی ایران (اعم از قناعت، عدم اسراف، قرض‌الحسنه و ...) و بایدها و نبایدهای اقتصادی جامعه اسلامی ایران (اعم از عدم کم‌فروشی، عدم رباخواری، عدم احتکار، عدم رشوه‌دهی و رشوه‌گیری، پرداخت خمس و زکات و ...) (همان)</p> <p>تلاش در جهت رشد و توسعه نظام اقتصادی جامعه اسلامی ایران. (همان)</p>	<p>گویه‌های اسلامی - ایرانی</p>

سه) بُعد اجتماعی هویت اسلامی - ایرانی

اهمیت بُعد اجتماعی در این است که هر فرد از طریق محیط اجتماعی‌ای که به آن تعلق دارد، هویت خود را می‌سازد (صنیع اجلال، ۱۳۸۴: ۱۰۸). منظور از بُعد اجتماعی هویت اسلامی - ایرانی، این است که افراد در ارتباط با جامعه‌ای که عضو آن هستند، با مسائل و سؤالاتی مواجه می‌شوند که چنانچه پاسخ آنها را با استفاده از آموزه‌های اسلامی - ایرانی، بیابند و فعالیتهای خود را در ارتباط با مسائل جامعه، با توجه به آموزه‌های مذکور ساماندهی کنند، در بعد اجتماعی، فردی با هویت اسلامی - ایرانی خواهند بود. مثالهایی از این امر، در جدول ۳ نشان داده شده که در فرایند تطبیق علمی و با معیار اسلام حاصل شده‌اند.

جدول ۳: مثال‌هایی از مبانی اسلامی و نتایج پژوهش‌های گذشته مرتبط با بعد اجتماعی

هویت‌ساز اسلامی- ایرانی

<p>ای مردم؛ به جماعت و یکپارچگی روی آورید و از پراکندگی بپرهیزید. (محمدی ری‌شهری، ۱۳۸۳، ح ۱۱۴: ۱۰۷)</p> <p>همواره در امور نیک و پرهیزگاری با هم همکاری داشته باشید، ولی در راه گناه و ظلم به همدیگر یاری نرسانید. (مانده: ۲)</p> <p>با هم اختلاف نکنید، که پیشینان شما، دچار اختلاف شدند و نابود گشتند. (محمدی ری‌شهری، ۱۳۸۳، ح ۸۹۴ به نقل از: نیلی‌پور، ۱۳۸۵، ج ۲: ۵۲۷)</p>	<p>مبانی اسلامی</p>
<p>اعتقاد نسبت به ضرورت وجود جامعه ملی. (ابوالحسنی، ۱۳۸۷: ۱۴)</p> <p>تمایل به پرداختن هزینه‌های لازم برای تداوم حیات اجتماع. (همان)</p> <p>احساس تعهد افراد به اجتماع. (همان؛ چلبی، ۱۳۷۵: ۱۱۸؛ به نقل از: زهیری، ۱۳۸۹: ۴۴-۴۳؛ منصورنژاد، ۱۳۸۵: ۱۷۶)</p> <p>شرکت در فعالیت‌های اجتماعی. (رهنما، ۱۳۸۶: ۲۰۵-۲۰۴)</p> <p>داشتن روابط اجتماعی غیر تبعیض آمیز با اعضای گروه‌های قومی دیگر. (اکبری و عزیز، ۱۳۸۶: ۲۸۸-۲۸۹)</p>	<p>پژوهش‌های قبل</p>
<p>درک ضرورت وجودی جامعه اسلامی ایران.</p> <p>تمایل به پرداخت هزینه‌های تداوم جامعه اسلامی ایران (مانند: همراهی و حمایت از سیاست‌های نظام در زمان تحریم‌های اقتصادی، پرداخت مالیات و ...).</p> <p>تعهد عملی به جامعه اسلامی ایران؛ مانند افتخار به ایرانی بودن. (علیزاده اقدم و همکاران، ۱۳۸۹: ۱۹۲؛ کیاکجوری، ۱۳۸۶: ۱۰۲)</p> <p>مشارکت فعال در فعالیتهای اجتماعی جامعه اسلامی ایران.</p> <p>تلاش برای حفظ وحدت جامعه اسلامی ایران. (اکبری و عزیز، ۱۳۸۶: ۲۸۹-۲۸۸)</p>	<p>گویه‌های اسلامی- ایرانی</p>

چهار بُعد فرهنگی هویت اسلامی- ایرانی

این پژوهش با ادغام مؤلفه‌های پژوهش‌های قبلی (ابوالحسنی، ۱۳۸۷: ۱۶؛ صنیع اجلال، ۱۳۸۴: ۱۱۲)، حیطه گسترده‌ای را برای بُعد فرهنگی در نظر دارد که چهار زمینه هنر، آداب و رسوم، میراث ادبی و تاریخ را شامل می‌شود. آنچه در جدول ۴ بیان شده، نمونه‌هایی از گویه‌های آموزه‌های اسلامی- ایرانی در بُعد فرهنگی است که هر یک، نقش هویت‌سازی را برای دانشجویان ایفا می‌کنند.

جدول ۴: مثالهایی از مبانی اسلامی و نتایج پژوهشهای گذشته مرتبط با بعد فرهنگی هویت‌ساز اسلامی - ایرانی

<p>هماهنگی در اخلاق و رسوم مردم، ایمن ماندن از دشمنی و کینه‌های آنان است. (نهج‌البلاغه، ح ۴۰۱)</p> <p>اخبار گذشتگان را بر قلب و دلت عرضه کن و در سرزمینهای ایشان گردش کن و آثار بر جای مانده از آنان را بنگر و ببین که چه کردند و چه چیزهایی را گذاشتند و رفتند و از کجا به کجا شدند. (نهج‌البلاغه، ص ۳۹۱؛ به نقل از: نیلی‌پور، ۱۳۸۹، ج ۳: ۶۹)</p>	<p>مبانی اسلامی</p>
<p>با اهمیت تلقی کردن آداب و رسوم ملی و ضرورت اطلاع از آنها. (آخوندی، ۱۳۸۷: ۲۰۰-۱۸۷)</p> <p>شناخت هنر اسلامی و هنرهای ملی و جهانی (لقمان‌نیا و خامسان، ۱۳۸۹: ۱۶۲-۱۶۱) مانند معماری. (رادفر، ۱۳۸۸: ۴۵)</p> <p>آگاهی از مهم‌ترین حوادث و شخصیت‌های تاریخی. (ابوالحسنی، ۱۳۸۷: ۱۵؛ منصورنژاد، ۱۳۸۵: ۱۷۶؛ آخوندی، ۱۳۸۷: ۲۰۵-۲۰۳)</p> <p>بازدید از آثار باستانی (اکبری و عزیزی، ۱۳۸۶: ۲۸۷-۲۸۶؛ آخوندی، همان) و موزه‌های تاریخی (اکبری و عزیزی، همان).</p>	<p>پژوهشهای قبل</p>
<p>آگاهی از آداب و رسوم مطلوب جامعه اسلامی ایران و پایبندی به آن (احترام به بزرگ‌تراها، مهمان‌نوازی و ...).</p> <p>آشنایی با هنرهای جامعه اسلامی ایران. (رادفر، ۱۳۸۸: ۵۴)</p> <p>آگاهی از مهم‌ترین حوادث و شخصیت‌های تاریخی (ابوالحسنی، ۱۳۸۷: ۱۵؛ منصورنژاد، ۱۳۸۵: ۱۷۶) ایران و اسلام و بازدید از آثار تاریخی (اکبری و عزیزی، ۱۳۸۶: ۲۸۷-۲۸۶؛ آخوندی، همان) و موزه‌های تاریخی (اکبری و عزیزی، همان).</p>	<p>گویه‌های اسلامی - ایرانی</p>

پنج) بُعد سیاسی هویت اسلامی - ایرانی

محققان، بُعد سیاسی را میزان وفاداری اعضای یک سرزمین جغرافیایی نسبت به نهادها، نظام حکومتی، ارزشها و ایدئولوژی سیاسی و مرزهای کشور (اکبری و عزیزی، ۱۳۸۶: ۲۸۹-۲۸۸) تعریف کرده‌اند. بُعد سیاسی هویت اسلامی - ایرانی، دیدگاه آموزه‌های اسلامی - ایرانی در زمینه سیاست است. مواردی چون: دارا بودن بینش و بصیرت سیاسی، مرجح دانستن نظام جمهوری اسلامی به عنوان نظام سیاسی جامعه اسلامی ایران و ... را می‌توان مثالهایی در این راستا دانست. مثالهایی از این امر، در جدول ۵ نشان داده شده که در فرایند تطبیق علمی و با معیار اسلام حاصل شده‌اند.

جدول ۵: مثالهایی از مبانی اسلامی و نتایج پژوهشهای گذشته مرتبط با بعد سیاسی هویت ساز

اسلامی- ایرانی

<p>دین را حصار دولت خود گردان؛ زیرا هر دولتی که در حصار دین باشد، شکستناپذیر است.(محمدی ری شهری، ۱۳۸۳، ح ۲۲۶۶: ۲۰۹)</p> <p>مردم به ناچار باید فرمانروا داشته باشند.(همان، ح ۲۸۹: ۲۷)</p> <p>بابصیرت کسی است که بشنود و بیندیشد، نگاه کند و ببیند، از عبرتها بهره گیرد، آنگاه راههای روشنی را ببیند و بدین ترتیب از افتادن در پرتگاهها دوری می کند.(همان، ح ۱۳۳۲؛ به نقل از: نیلی پور، ۱۳۸۵، ج ۲: ۶۱۹)</p> <p>هر نیرویی در قدرت دارید، برای مقابله با آنها آماده کنید. همچنین اسبهای ورزیده (برای میدان نبرد)، تا به وسیله آن، دشمن خدا و دشمن خویش را بترسانید.(انفال: ۶۰)</p> <p>هرکس از میان گروهی، مردی را به کار گمارد؛ در حالی که در بین آنها خدایبندتر از او وجود دارد، به خدا و رسول او و مؤمنان خیانت کرده است.(محمدی ری شهری، ۱۳۸۳، ح ۱۳۸۳: ۶۷۹۵: ۶۱۹)</p> <p>اگر مردم حق زمامدار را گزارند و زمامدار حق مردم را گزارد، نشانه های عدالت و دادگری، برپا شود و راه و رسمها در مجرای صحیح خود قرار گیرند.(همان، ح ۲۲۶۴: ۲۰۹)</p>	<p>مبانی اسلامی</p>
<p>ارجحیت حکومت جمهوری اسلامی نسبت به سایر نظامهای سیاسی.(اکبری و عزیزی، ۱۳۸۶: ۲۸۹-۲۸۸)</p> <p>آگاهی نسبت به فلسفه وجودی رهبری نظام جمهوری اسلامی.(رهنما، ۱۳۸۶: ۲۰۵-۲۰۴)</p> <p>منبع قدرت نظام سیاسی را چه می دانند(الهی-انسانی)؟(ابوالحسنی، ۱۳۸۷: ۱۷، ۲۰-۱۹)</p> <p>آمادگی برای دفاع از سرزمین در زمان بروز خطر(گنجی، ۱۳۷۸: ۷ به نقل از: صنیع اجلال، ۱۳۸۴: ۱۰۹؛ اکبری و عزیزی، ۱۳۸۶: ۲۸۹-۲۸۸؛ حافظنیا و همکاران، ۱۳۸۵: ۱۵؛ هرسیچ و تویسرکاتی، ۱۳۸۹: ۱۶۳؛ لقماننیا و خامسان، ۱۳۸۹: ۱۶۴؛ آخوندی، ۱۳۸۷: ۲۰۵-۲۰۳)</p> <p>جدایی دین از سیاست.(اکبری و عزیزی، ۱۳۸۶: ۲۸۹-۲۸۸)</p> <p>مشارکت و نظارت به معنای آگاهی از اخبار و وقایع جاری و روزمره و آمادگی ذهنی و عملی برای مشارکت در آن.(صنیع اجلال، ۱۳۸۴: ۱۱۰)</p> <p>حمایت از سیاستهای کلان کشور.(ابوالحسنی، ۱۳۸۷: ۲۰-۱۹)</p>	<p>نتایج پژوهشهای قبل</p>
<p>مرجع دانستن نظام جمهوری اسلامی به عنوان نظام سیاسی جامعه اسلامی ایران.</p> <p>درک ضرورت وجودی رهبری در جامعه اسلامی ایران(ولایت فقیه).</p> <p>دارا بودن بینش و بصیرت سیاسی(مانند درک شرایط سیاسی داخلی و خارجی ...).</p> <p>اعتقاد به مردم سالاری دینی.(میراحمدی، ۱۳۸۸: ۲۴؛ به نقل از: رهبر و مقدمی، ۱۳۹۰: ۱۹۱-۱۹۰)</p> <p>آمادگی برای دفاع از جامعه اسلامی ایران در هر زمان و تحت هر شرایط.</p> <p>جدا ندانستن سیاست از دین(باور به گسترده بودن آموزه های دین در زمینه های مختلف، از جمله سیاست. هم چنین، اعتقاد به اینکه سیاست، بستر مهم تحقق احکام دین است).</p> <p>مشارکت در فعالیتهای سیاسی جامعه اسلامی ایران از جمله شرکت آگاهانه در انتخابات.</p> <p>پابندی به قوانین سیاسی جامعه اسلامی ایران(مانند رعایت قوانین، انتخابات، تظاهرات یا راهپیمایی ها، حضور در مجلس و ...).</p>	<p>گویه های اسلامی- ایرانی</p>

۳. ملاحظات عملی گسترش و تعمیق هویت اسلامی- ایرانی در نظام دانشگاهی کدامند؟

نتایج حاصل از مصاحبه‌ها، با استفاده از تحلیل محتوای کیفی، تحلیل شده و در قالب کدهای محوری، در قالب جدول ۶ ارائه شده است.

جدول ۶: جدول نشان‌دهنده کدهای گزینشی و محوری حاصل از فرایند کدگذاری یافته‌های مصاحبه‌ها

کدهای محوری	کدهای گزینشی
مدیریت	تعهد مدیران دانشگاهی به گسترش و تعمیق هویت اسلامی- ایرانی در دانشگاه.
استاد	توانایی علمی استاد در بحث و گفتگوهای مستدل در بحثهای مرتبط با هویت اسلامی- ایرانی و مسائل همسو با ابعاد آن.
	تقویت انگیزش دانشجویان به سمت هویت اسلامی- ایرانی.
	کمک به رشد تجلیات هویت اسلامی- ایرانی در دانشجویان.
	ایجاد فضای پرسش و پاسخ برای روشن کردن ابهامات ذهنی دانشجویان در زمینه‌های همسو با ابعاد هویت اسلامی- ایرانی.
	وجود وجوه شاخص رفتاری تعهد به هنجارهای هویت اسلامی- ایرانی در استاد.
روش تدریس	شاخصهای مطلوب رفتاری استاد متعهد به هنجارهای عرضه‌های پنج‌گانه هویت اسلامی- ایرانی.
	استفاده از روشهای متنوع دیداری و شنیداری در تدریس مسائل همسو با ابعاد هویت اسلامی- ایرانی.
	گفتگوی استاد با دانشجویان در عرصه‌های مرتبط با هویت اسلامی- ایرانی.
ارزشیابی	ایجاد فضای مباحثه بین دانشجویان با محوریت هویت اسلامی- ایرانی.
	وجود زمینه‌های همسو با ابعاد هویت اسلامی- ایرانی در طرح تکالیف و پروژه‌های دانشجویی
محتوا	قائل شدن امتیاز مثبت برای فعالیتهای همسو با هویت اسلامی- ایرانی دانشجویان.
	توجه به مضامین هویت اسلامی- ایرانی در انتخاب محتوای برنامه دینی دانشگاهی.
قوانین و مقررات	رعایت ملاحظاتی چون: ارائه مطالب و مثالهای کاربردی و به روز و خودداری از توضیحات اضافی در محتوای مذکور.
	همسویی قوانین دانشگاهی با ابعاد هویت اسلامی- ایرانی.
دانشجو	اهتمام ویژه به اجرای مناسب قوانین مذکور.
	شکل‌گیری زمینه‌های بحث و گفتگوی همسو با هویت اسلامی- ایرانی بین دانشجویان.
	تشویق دانشجویان از سوی دوستان به سمت فعالیتهای همسو با ابعاد پنج‌گانه هویت اسلامی- ایرانی.
	گرایش آگاهانه دوستان دانشجو به سمت جوانب و فعالیتهای گوناگون عرصه‌های هویت اسلامی- ایرانی.
	پایبندی دوستان دانشجو به هنجارهای همسو با هویت اسلامی- ایرانی.
ساختار فیزیکی دانشگاه	شاخصهای مطلوب رفتاری دوستان هویت‌یافته اسلامی- ایرانی.
	توجه به مضامین همسو با هویت اسلامی- ایرانی در معماری و طراحی فضای دانشگاه.
	چیدمان گروهی صندلی‌ها در کلاسهای درس.

چارچوب مفهومی هویت اسلامی- ایرانی و ملاحظات عملی تعمیق آن در نظام دانشگاهی ♦ ۴۲۷

مطابق جدول ۶، مصاحبه‌ها نشان داد که محورهای مهم برای تعمیق هویت اسلامی- ایرانی در نظام دانشگاهی، در هشت مورد: مدیریت، استاد، روش تدریس، ارزشیابی، محتوا، قوانین و مقررات، دانشجو و ساختار فیزیکی دانشگاه تجلی یافته است. به عبارت دیگر؛ موارد هشت‌گانه مذکور، محورهایی‌اند که در مرحله تحلیل نهایی کدهای گزینشی، حاصل شده و نمایانگر وجوه مختلف نظام دانشگاهی‌اند که هر کدام به نحوی، در گسترش هویت اسلامی- ایرانی سهیم می‌باشند.

یک) مدیریت: تعهد مدیران دانشگاهی به گسترش و تعمیق هویت اسلامی- ایرانی در دانشگاه، زمینه توجه به آنها را در برنامه‌های گوناگون دانشگاهی فراهم می‌سازد. این امر، مستلزم آشنایی مدیران دانشگاه با ابعاد و زوایای گوناگون هویت اسلامی- ایرانی و استفاده از نظر صاحب‌نظران در این زمینه است. برای نمونه، نشست مشترک کارگروه تخصصی، مشکل از استادان اقتصاد و صاحب‌نظران علوم اسلامی، سیاستهای اقتصادی مدیران دانشگاه را برای مدیریت بهینه اعتبارات دانشگاه، با هویت اسلامی- ایرانی همسو می‌سازد و مدیران دانشگاه در عرصه بودجه، مسائل مالی و به طور کلی عرصه اقتصادی، دانشگاه را با رویکرد اسلامی- ایرانی مدیریت می‌کنند و هویت نظام دانشگاهی خود را به هویت اسلامی- ایرانی تغییر می‌دهند.

دو) استاد: توانایی علمی استاد در بحث و گفتگوهای مستدل برای پاسخ به شبهات در حیطه‌های شبهات مطرح دینی، مشاغل و مسائل اقتصادی، چالشهای اجتماعی روز، ابهامات تاریخی و فرهنگی جامعه، جناحها، جریانها و چالشهای سیاسی جامعه، ارائه اطلاعات به‌روز جامعه در عرصه‌های پنج‌گانه هویت اسلامی- ایرانی، پاسخگویی به شبهات و ابهامات مطرح در این حوزه‌ها و سوق دادن دانشجویان به سمت پژوهشهای مرتبط با عرصه‌های مذکور، ادراک دینی، اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی و سیاسی همسو با هویت اسلامی- ایرانی را در دانشجویان، تعالی بخشیده، موجبات تحکیم هویت‌یافتگی اسلامی- ایرانی آنان را فراهم می‌سازد. یمانی و همکاران (۱۳۸۸)، اهمیت تبادل اطلاعات را مورد بررسی قرار داده‌اند. همچنین، وجود وجوه شاخص رفتاری تعهد به هنجارهای هویت اسلامی- ایرانی در استاد، هدایتگر دانشجویان در عرصه‌های پنج‌گانه هویت اسلامی- ایرانی بوده، تکوین و تثبیت هویت

اسلامی - ایرانی را در آنان به ارمغان می‌آورد. ریچ و اسکاتر^۱ (۲۰۱۲)، ملایی‌نژاد^۲ (۱۳۸۲) و موسوی و کلانتری (۱۳۹۱) نیز بر تأثیرگذاری استاد به عنوان یک الگو، اشاره داشته‌اند.

سه) روش تدریس: طرح مضامین همسو با هویت اسلامی - ایرانی در تدریس با استفاده از روشهای متنوع دیداری و شنیداری و ایجاد فضای مباحثه بین دانشجویان، ابعاد پنج‌گانه هویت اسلامی - ایرانی را در دانشجویان درونی ساخته، رشد هویت اسلامی - ایرانی آنان را به همراه دارد. ویلاریل سوسا^۲ (۲۰۱۱) در تحقیق خود نشان داد که مذاکرات هویتی در بستر گروهی رشد می‌کند.

چهار) ارزشیابی: وجود زمینه‌های همسو با ابعاد هویت اسلامی - ایرانی در طرح تکالیف و پروژه‌های دانشجویی می‌تواند ضمن انجام ارزشیابی تحصیلی آنان، زمینه‌ساز و رشد دهنده هویت اسلامی - ایرانی دانشجویان باشد. موسوی و کلانتری (۱۳۹۱) در پژوهش خود، به نتیجه مشابهی دست یافتند. اگر چه برخی دانشجویان بر این باورند که اساتید دیگر گروههای تخصصی رشته‌های علوم انسانی نیز اگر به پژوهشهایی که در راستای رشته تخصصی، با رویکرد اسلامی - ایرانی انجام شده‌اند، امتیاز بیشتری قائل باشند، گرایش و تلاش دانشجویان در عرصه‌های همسو با هویت اسلامی - ایرانی تقویت شده، ارتقا می‌یابد.

پنج) محتوا: کتب درسی رشته‌های مرتبطی همچون: الهیات، اقتصاد، جامعه‌شناسی، ادبیات، علوم سیاسی و گرایشهای هر یک از آنها، فرصت مناسبی برای هویت‌سازی اسلامی - ایرانی برای دانشجویان هستند. نکته‌ای که در این راستا وجود دارد، این است که منطق و اساس آن دروس، چنانچه همسو با منطق هویت اسلامی - ایرانی باشد، هویت‌ساز اسلامی - ایرانی دانشجویان خواهد بود و این امر، اهمیت بومی‌سازی و اسلامی‌سازی دروس رشته‌های دانشگاهی را تأیید می‌کند. نتایج موسوی و کلانتری (۱۳۹۱) نیز مؤید است.

شش) قوانین و مقررات: همسویی قوانین دانشگاهی با ابعاد هویت اسلامی - ایرانی و اهتمام ویژه به اجرای مناسب این قوانین، می‌تواند در تعمیق هویت اسلامی - ایرانی دانشجویان مؤثر باشد. مجری قانون و مقررات، چنانچه پایبند به هنجارهای اسلامی - ایرانی باشد و با

1. Rich & Schachter

2. Villarreal Sosa

چارچوب مفهومی هویت اسلامی- ایرانی و ملاحظات عملی تعمیق آن در نظام دانشگاهی ♦ ۴۲۹

رعایت و حفظ شخصیت دانشجویان، قانون را به اجرا گذارد، رفتارهای اجتماعی هویت اسلامی- ایرانی دانشجویان اعتلا می‌یابد. تورنبرگ^۱ (۲۰۰۹) نیز بر اهمیت نحوه اجرای قانون تأکید دارد.

هفت) دانشجوی: شکل‌گیری زمینه‌هایی از بحث و گفتگوی همسو با هویت اسلامی- ایرانی بین دانشجویان در زمینه شبهات دینی، بحرانهای اقتصادی و ... چنانچه همسو با منطق و مبنای هویت اسلامی- ایرانی باشند، ارتقای سطح شناختی هویت اسلامی- ایرانی دانشجویان را به دنبال دارد. همچنین، تشویق دانشجویان از سوی دوستان به سمت فعالیتهای همسو با ابعاد پنج‌گانه هویت اسلامی- ایرانی، موجب تکمیل و استحکام ابعاد هویت اسلامی- ایرانی‌شان می‌شود. ناوانگ فانتسوک^۲ (۲۰۱۲) و یمانی و همکاران^۳ (۱۳۸۸) نیز عامل تشویق و گرایش اطرافیان را در رشد هویت دانشجویان مؤثر می‌دانند. به علاوه، پایبندی دوستان دانشجوی به هنجارهای هویت اسلامی- ایرانی و شاخصهای مطلوب رفتاری دوستان هویت‌یافته اسلامی- ایرانی، تقویت رفتارهای همسو با هویت اسلامی- ایرانی دانشجویان را نوید می‌دهد.

هشت) ساختار فیزیکی دانشگاه: توجه به مضامین دینی، اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی و سیاسی همسو با هویت اسلامی- ایرانی در معماری و طراحی فضای دانشگاه، چنانچه همسو و یادآور هویت اسلامی- ایرانی باشد، رشددهنده و تحکیم‌بخش هویت اسلامی- ایرانی دانشجویان در عرصه‌های مذکور می‌شود. شرفی^۴ (۱۳۸۲) نیز راهیابی هنرهای اسلامی و ایرانی را به محیطهای آموزشی، در جهت تقویت هویت دانشجویان مؤثر می‌داند.

(د) بحث و نتیجه‌گیری

دانشجویان به صورت فردی و جمعی، به دنبال هویت‌یابی و هویت‌سازی‌اند. هویت‌یابی، فرایند درک کیستی و شناخت خویش است. پس از هویت‌یابی، اگر دانشجویان از هویت خود ناراضی باشند یا آن را برای رسیدن به رشد و پیشرفت کافی ندانند، درصدد هویت‌سازی برمی‌آیند. در فرایند هویت‌سازی، دانشجویان می‌توانند از منابع گوناگون استفاده کنند که یکی

1. Thornberg

2. Nawang B. Phuntsog

از این منابع، آموزه‌های اسلامی- ایرانی است. آموزه‌های اسلامی- ایرانی در فرایند تطبیق علمی آموزه‌های فرهنگ گذشته ایران با معیار اسلام به دست آمده و چنانچه مورد پذیرش جامع دانشجویان واقع شود، برای افراد، نقش مؤثر هویت‌سازی را ایفا کرده، هویت آنان به هویتی اسلامی- ایرانی تغییر می‌یابد. این آموزه‌ها در ارتباط با ابعاد مختلف زندگی انسانها، رهنمودهایی دارد که به دلیل اینکه دیدگاه آموزه‌های اسلامی- ایرانی در ارتباط با آن ابعاد است، به نظر می‌رسد می‌توان آن را ابعاد آموزه‌های اسلامی- ایرانی دانست. از آنجا که این ابعاد، مبنای هویت اسلامی- ایرانی‌اند، نقش هویت‌سازی را برای دانشجویان ایفا می‌کنند و براینند درونی شدن آنها، تجلی هویت اسلامی- ایرانی در فرد است. از این رو، پژوهش حاضر با اندکی اغماض، ابعاد آموزه‌های اسلامی- ایرانی را ابعاد هویت اسلامی- ایرانی می‌داند که در پنج بُعد دینی، اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی و سیاسی خلاصه می‌شوند. ابعاد مذکور، مؤلفه‌ها و گویه‌های آن، با استفاده از مبانی اسلامی و یافته‌هایی از پژوهش‌های قبل، در فرایند تطبیق علمی یافته‌های این دو منبع با یکدیگر و با معیار دانستن اسلام، حاصل شده که به جهت رعایت اختصار، تنها کلیاتی از آن ارائه شده است.

دانشگاهها و مؤسسات آموزش عالی، در بسترسازی مناسب برای تکوین و تحکیم هویت اسلامی- ایرانی دانشجویان، نقش مهمی ایفا می‌کنند که عمدتاً این امر، از طریق مؤلفه‌های مدیریت، اساتید، روش تدریس، ارزشیابی، محتوا و قوانین و مقررات، صورت می‌گیرد. چنانچه رویکرد حاکم بر این مجموعه، همسو با هویت اسلامی- ایرانی باشد، هنجارهای هویت اسلامی- ایرانی، به صورت آشکار و پنهان به دانشجویان منتقل و در وجودشان درونی می‌شود و هویت اسلامی- ایرانی را برای دانشجویان به ارمغان می‌آورد. از این رو، پیشنهاد می‌شود که سازمانها و نهادهای جامعه، به خصوص نظامهای دانشگاهی، در راستای درونی‌سازی این آموزه‌ها اقدام کنند و تمهیداتی بیندیشند تا با استفاده از روشهای مختلف، دانشجویان با ابعاد پنج‌گانه هویت اسلامی- ایرانی آشنا شده، زمینه پذیرش جامع برای آنها فراهم شود. برای نمونه، می‌توان به:

- جریان داشتن هویت اسلامی- ایرانی در برنامه‌ها و فعالیت‌های گوناگون غیر درسی دانشگاه،
- تدوین کتب دانشگاهی با توجه به منطق هویت اسلامی- ایرانی،

چارچوب مفهومی هویت اسلامی- ایرانی و ملاحظات عملی تعمیق آن در نظام دانشگاهی ♦ ۴۳۱

- فراهم‌سازی تمهیدات لازم برای آشنایی هر چه بیشتر مدیران دانشگاهها و استادان با
زوایای گوناگون هویت اسلامی- ایرانی،

و انجام پژوهشهایی در ارتباط با هویت اسلامی- ایرانی؛ از جمله بررسی راهکارهای
کاهش اثرگذاری منفی نظامهای دانشگاهی بر هویت اسلامی- ایرانی دانشجویان، اشاره کرد.

Archive of SID

منابع

- قرآن کریم.
- نهج البلاغه (۱۳۷۹)؛ ترجمه محمد دشتی، قم، مؤسسه انتشاراتی ائمه (ع).
- آخوندی، محمدباقر (۱۳۸۷)؛ هویت ملی - مذهبی جوانان، قم، بوستان کتاب، چ دوم.
- آمدی، عبدالواحد (بی تا)؛ غررالحکم و دررالکلم، دو جلد، ترجمه محمدعلی انصاری، [بی جا]، مؤسسه صحافی خلیج.
- ابوالحسنی، سید رحیم (۱۳۸۷)؛ «مؤلفه های هویت ملی با رویکردی پژوهشی»، فصلنامه سیاست، دوره ۳۸، ش ۴: ۲۷-۱.
- ادیب حاج باقری، محسن؛ سرور پرویزی و مهوش صلصالی (۱۳۹۰)؛ روشهای تحقیق کیفی، تهران، بشری.
- اشرف، نظرعلی (۱۳۸۵)؛ «پست مدرنیسم و هویت سیاسی»، فصلنامه مطالعات ملی، سال هفتم، ش ۳ (۲۷): ۱۱۵-۱۳۶.
- اشرفی، اکبر (۱۳۸۷)؛ «مسئله هویت ایرانی در ایران معاصر»، فصلنامه مطالعات سیاسی، سال اول، ش ۱: ۱۲۰-۱۰۵.
- اکبری، حسین و جلیل عزیزی (۱۳۸۶)؛ «هویت ملی و عوامل مؤثر بر آن در میان دانش آموزان دوره متوسطه»، فصلنامه علمی پژوهشی رفاه اجتماعی، سال هفتم، ش ۲۷: ۲۹۸-۲۷۷.
- ایزدی، صمد؛ محمود شارع پور و راضیه قربانی قهرمان (۱۳۸۸)؛ «بررسی نقش برنامه درسی پنهان در ایجاد نگرش به اقتدار، تقویت هویت ملی و جهانی شدن (مورد مطالعه: دانش آموزان مدارس متوسطه)»، فصلنامه مطالعات ملی، ش ۳۹: ۱۳۶-۱۰۹.
- حافظنیا، محمدرضا؛ مراد کاویانی راد، یداله کریمی پور و مهدی طاهرخانی (۱۳۸۵)؛ «تأثیر جهانی شدن بر هویت ملی (مطالعه موردی: دانشجویان دانشگاههای دولتی شهر تهران)»، فصلنامه ژئوپلیتیک، سال دوم، ش ۴-۳: ۲۱-۱.

- چارچوب مفهومی هویت اسلامی- ایرانی و ملاحظات عملی تعمیق آن در نظام دانشگاهی ♦ ۴۳۳
- خدابنده اویلی، عباس(۱۳۹۰)؛ بررسی رابطه برنامه درسی پنهان با باورهای معرفت‌شناختی دانشجویان دانشگاه شاهد، پایان‌نامه کارشناسی ارشد فلسفه تعلیم و تربیت، تهران، دانشگاه شاهد.
 - خطیبی، ابوالفضل(۱۳۸۵)؛ «هویت ایرانی در شاهنامه»، نامه فرهنگستان، ش ۳۲: ۷۶-۶۹.
 - رادفر، ابوالقاسم(۱۳۸۸)؛ «بازتاب هویت ایرانی در آثار هنری و موارث فرهنگی»، پژوهشنامه زبان و ادبیات فارسی، ش ۱: ۵۸-۳۷.
 - رضایی، احمد؛ سیروس منصوری بککی و میمنت عابدینی بلترک(۱۳۹۰)؛ «جایگاه برنامه‌های درسی دانشگاهی در تقویت هویت ملی دانشجویان»، فصلنامه مطالعات ملی، ش ۴۵.
 - رهبر، عباسعلی و مهرداد مقدمی(۱۳۹۰)؛ «بنیادهای حقوقی مردم‌سالاری دینی در قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران»، مطالعات انقلاب اسلامی، سال هشتم، ش ۲۵: ۲۰۷-۱۸۳.
 - رهنما، اکبر(۱۳۸۶)؛ «بررسی ویژگی‌های انسان مطلوب در آموزش و پرورش جمهوری اسلامی ایران از نظر کاربرد آن در برنامه‌های درسی مقاطع مختلف تحصیلی»، طرح پژوهشی، تهران، سازمان پژوهش و برنامه‌ریزی آموزشی وزارت آموزش و پرورش.
 - زهیری، علیرضا(۱۳۸۹)؛ جمهوری اسلامی و هویت ملی، قم، پژوهشکده علوم و فرهنگ اسلامی.
 - سیاسی، علی‌اکبر(۱۳۸۸)؛ نظریه‌های شخصیت یا مکاتب روان‌شناسی، تهران، دانشگاه تهران، چ دوازدهم.
 - شرفی، حسن(۱۳۸۲)؛ «شکل‌گیری هویت ملی دانش‌آموزان بر اساس تعلیم هنرهای ایرانی- اسلامی (با چشم‌انداز روان‌شناختی و منطقی و مبتنی بر اصول یادگیری تلاش‌مدار)»، فصلنامه مطالعات تربیتی و روان‌شناسی(ویژه نامه هویت)، ش ۷: ۶۰۸-۵۸۷.
 - شمس، مجید و نصیره امینی(۱۳۸۸)؛ «ارزیابی شاخص فرهنگ ایرانی و تأثیر آن در توسعه گردشگری»، فصلنامه جغرافیای انسانی، سال اول، ش ۴: ۹۳-۸۱.
 - شمشیری، بابک و محمودرضا نوشادی(۱۳۸۶)؛ «بررسی میزان برخورداری کتب فارسی، تاریخ و تعلیمات اجتماعی دوره راهنمایی تحصیلی از مؤلفه‌های هویت ملی»، فصلنامه مطالعات برنامه درسی، سال دوم، ش ۶: ۷۸-۵۱.

- صادق‌زاده، رقیه و مرتضی منادی (۱۳۸۷)؛ «جایگاه نمادهای هویت ملی در کتابهای درسی ادبیات فارسی و تاریخ دوره متوسطه: رشته علوم انسانی»، فصلنامه نوآوری‌های آموزشی، سال هفتم، ش ۲۷: ۱۳۶-۱۲۵.
- صدیق سروسناتی، رحمت‌اله و صلاح‌الدین قادری (۱۳۸۸)؛ «ابعاد فرهنگی، اجتماعی، سیاسی هویت دانشجویان بر مبنای مؤلفه‌های سنتی و مدرن (به تفکیک دانشگاه محل تحصیل)»، فصلنامه تحقیقات فرهنگی، دوره دوم، ش ۸: ۳۵-۶۵.
- صنیع اجلال، مریم (۱۳۸۴)؛ درآمدی بر فرهنگ و هویت ایرانی، تهران، تمدن ایرانی.
- عارف، رضا (۱۳۸۹)؛ «هویت اسلامی ما»، دوفصلنامه تخصصی اسلام‌پژوهی، ش ۴: ۱۳۸-۱۱۱.
- عزیزاده، محمدعلی و علی‌محمد طرفداری (۱۳۸۹)؛ «تبارشناسی میانی هویت ملی در تاریخ‌نگاری ملی‌گرایانه دوران قاجار و مشروطه»، فصلنامه مطالعات سیاسی، سال دوم، ش ۷: ۱۷۳-۱۶۱.
- عزیزاده اقدم، محمدباقر؛ محمد شیرینی و سجاد اوجاقلو (۱۳۸۹)؛ «نقش آموزش در ارتقای شاخصهای هویت ملی (بررسی موردی دانش‌آموزان شهر زنجان)»، فصلنامه تحقیقات فرهنگی، دوره سوم، ش ۹: ۲۰۶-۱۸۱.
- کوشکی، محمدصادق (۱۳۸۷)؛ «بازشناسی هویت انقلاب اسلامی»، فصلنامه مطالعات انقلاب اسلامی، سال چهارم، ش ۱۴: ۷۴-۴۷.
- کیاکجوری، سعید (۱۳۸۶)؛ «عوامل مؤثر در هویت ملی دانشجویان دانشگاه پیام نور شیراز»، پیک نور، سال پنجم، ش ۱: ۹۷-۱۱۰.
- لطف‌آبادی، حسین (۱۳۸۰)؛ روان‌شناسی رشد ۲: نوجوانی، جوانی و بزرگسالی، تهران، سمت.
- لقمان‌نیا، مهدی و احمد خامسان (۱۳۸۹)؛ «جایگاه هویت ملی در نظام آموزش و پرورش ایران»، فصلنامه تحقیقات فرهنگی، دوره سوم، ش ۲: ۱۷۱-۱۴۷.
- محمدی ری‌شهری، محمد (۱۳۸۳)؛ منتخب میزان‌الحکمه، قم، دار‌الحديث.
- معماریان، حسین (۱۳۹۰)؛ «تدارک هدفها و دستاوردهای آموزش مهندسی»، فصلنامه آموزش مهندسی ایران، سال سیزدهم، ش ۴۹: ۶۹-۴۳.

- چارچوب مفهومی هویت اسلامی- ایرانی و ملاحظات عملی تعمیق آن در نظام دانشگاهی ◇ ۴۳۵
- ملایی نژاد، اعظم (۱۳۸۲): «تعمیق هویت ملی از طریق برنامه‌دستی»، فصلنامه مطالعات تربیتی و روان‌شناسی (ویژه‌نامه هویت)، ش ۷: ۶۵۵-۶۴۳.
 - منصورنژاد، محمد (۱۳۸۵): «دین و هویت، تهران، تمدن ایرانی».
 - موسوی، محمد و مونا کلانتری (۱۳۹۱): «راهکارهای تقویت هویت اسلامی و ملی دانشجویان از دیدگاه حضرت امام خمینی و مقام معظم رهبری»، مطالعات قدرت نرم، دوره دوم، ش ۵: ۹۳-۷۱.
 - میرزاحمدی، محمدحسین (۱۳۸۷): «چند مبحث اساسی در آموزش و پرورش تطبیقی (از منظر فلسفه تعلیم و تربیت)». تهران، یسطرون.
 - نیلی‌پور، مهدی (۱۳۸۵): «بهشت اخلاق، جلد اول و دوم، قم، مؤسسه تحقیقاتی حضرت ولی عصر (عج)».
 - نیلی‌پور، مهدی (۱۳۸۹): «بهشت اخلاق، ج سوم، اصفهان، مرغ سلیمان».
 - هرسیج، حسین و مجتبی تویسرکانی (۱۳۸۹): «تأثیر مؤلفه‌های هویت‌ساز ایرانی بر قدرت نرم جمهوری اسلامی ایران»، فصلنامه تحقیقات فرهنگی، دوره سوم، ش ۹: ۱۸۰-۱۵۱.
 - یمانی، نیکو؛ محمدجواد لیاقتدار، طاهره چنگیز و پیمان ادیبی (۱۳۸۸): «چگونه دانشجویان پزشکی حرفه‌ای‌گری را در بالین می‌آموزند: یک مطالعه کیفی از تجارب اساتید و کارورزان»، مجله ایرانی آموزش در علوم پزشکی، ش ۲۴: ۳۹۶-۳۸۳.
 - Phuntsog, Nawang B. (2012). "The Role of Ethnic Identity in School Engagement: Perceptions of Immigrant Tibetan Adolescents in Select US Public Schools". *Intercultural Education*, V. 23, N.3: 237-247.
 - Rich, Yisrael & Elli P. Schachter (2012). "High School Identity Climate and Student Identity Development". *Contemporary Educational Psychology*, V. 37, N. 3: 218-228.
 - Thornberg, Robert (2009). "The Moral Construction of the Good Pupil Embedded in School Rules". *Education, Citizenship and Social Justice*, V. 4, N. 3: 245-261.

- Villarreal Sosa, Leticia (2011). **Mexican Origin Students in the Borderlands: The Construction of Social Identity in the School Context**. ProQuest LLC, Ph.D. Dissertation, the University of Chicago.

Archive of SID